

VIII.

Doktor Ivan Tavčar se je nakremžil: »Vse prelahko jemljete pisanje danda-našnji. Vse prelahko.«

Prikimal sem, kaj pa mi je ostalo drugega.

Nato sem vprašal: »Pa zdaj?«

»Da capo,« je rekel prvi menih. »Da capo,« je pritrdil drugi, »da capo, da capo, da capo...«

»Sin al fine?« sem vprašal.

»Da,« je prikimal prvi menih, »ne, ne,« je odkimal drugi.

Najbrž nista mislila na isto, najbrž je prvi mislil na človeka, drugi pa na stvar samo.

Franc Zagatnik tega ni več slišal, ker se je bil medtem že vrnil na Zgornjo Kungoto, ne da bi bil rekel katero v slovo.

Nato sta meniha začela da capo.

Miloš Mikelc

ŠOPEK RAZNOBARVNEGA CVETJA

(po 19. festivalu kratkih filmov v Beogradu)

1

Za naslov tega razmišljanja po letošnjem pregledu najboljšega, kar smo v Jugoslaviji ustvarili na področju kratkometražnega filma, sem si izbral besede, ki jih je izgovoril v bežnem razgovoru z novinarjem stalno izhajajočega festivalskega biltena eden tujih gostov. Pristavil je še, da je treba obžalovati, ker vse to raznobarvno cvetje ne diši, temveč so vmes cvetovi, ki ne premorejo nikakršnega duha.

V slovenščini pomeni besedica duh lahko vonj, lahko pa tudi ne prav preprosto zbirko pojmov, ki jih pripisujemo človeškemu v nas in med nami — tako na primer razum in bogastvo spoznanj, vse od posameznikovega pa do narodovega ali širšega občestva. Pone-

kod so še močno aktualni duhovi prednikov, starih časov, ali kratko malo duh vsega preživelega, kar pa ravno v duhu še živi med nami. In tako se mi zdi, da se omenjena kritična oznaka lahko tolmači, češ da je užitna in koristna jed za človeka le tista, ki mu diši. Tiste jedi brez duha pa seveda človeku tako ne teknejo in mu nemara sploh ne koristijo.

Na prostranih vrtovih mojega starega očeta, pa tudi na vrtovih okoli po svetu, sem spoznal, da niso lepe le tiste rože, ki dišijo, temveč je moč občudovati tudi take brez duha in po navadi je pri takih moč zaslediti kake druge odlične in privlačne lastnosti. Naj torej bo s tem duhom pri rožah in filmih po mojem ali po mnenju našega gosta, metaforo s filmi — rožami bi kar sprejel, posebno zaradi tega, ker je med našimi kratkimi filmi čedalje več takih, ki so posneti v barvah. Kot mlad narod se nove izrazne možnosti v filmu od srca veselimo, barva kot izrazilo pa se za zdaj pojavlja v malokaterem filmskem delu.

Če bi sprejel nalogo, da katerega naših dragih gostov seznanim s posebnostmi in značilnostmi naše mlade jugoslovanske družbe, bi ga rade volje in po mojem prepričanju tudi z uspehom — povabil na festival, kakršen je bil letošnji, ne glede na kvaliteto v primerjavi z lanskim, ki ga nisem videl. Takle festival kratkometražnih filmov je bogata in utrudljiva paša tudi za najvzdržljivejše in najbolj neutrudne čebelice. Poleg duhov, prijetnih ali manj prijetnih, si bo nabrala še tako izbirična lahko dovolj medu pa voska, in bo pijana od barv odletela proti domu seveda tudi s kakšnimi smetmi na obremenjenih krilih.

Slovenska televizija in kinematografija sta poslali v Beograd precej številni zastopstvi svojih delavcev in ustvarjalcev, medtem ko so na primer srbski filmski in televizijski delavci sodelovali na festivalu z zelo številnim in tudi

kvalitetnim prispevkom svojih filmov. Proizvodna kriza je zajela za zdaj predvsem Slovenijo, čeprav njen prispevek ni bil kvaliteten pod nivojem celote, nasprotno — vsaj pri publiku izjemno lepo sprejet. (Posebno filmi Dve koračnici, Kraljevski brivec, Slavica exception.)

2

Kar me je že med gledanjem najbolj zbudilo v oči in mi je ostalo v razločnem spominu vse do tega trenutka, to je prizadevanje precejšnjega števila jugoslovanskih ustvarjalcev, da bi s svojimi filmi v areni življenja direktno uredili ali vsaj pomagali urediti nekatera vprašanja in probleme. Tako se film, ki želi prikazati načrt in težave v zvezi z njegovo izvedbo, načrt namreč za progo Beograd—Bar, sprevrže iz informatorja v agitatorja, mobilizatorja in propagandista. Ne eden, temj temi je posvečena cela serija del, večinoma v barvah in v različnih metražah, tako da smo se gledalci te proge sanj, kot je imenovana v enem od filmov, že naučili skorajda na pamet. Zlobnež je pripomnil, da bi kilometri filma lahko pomenili že kilometre narejene trase. Pustimo zlobneže ob trasi. — Kraljevi brivec prikazuje domžalskega brivca Frigidija in mu skoraj zagotavlja, (seveda med vrsticami, s sugestijo) da bo svojega brata — dvojčka, slavnega Boba Hopea našel s pomočjo filma. V Specialnih vlakih spoznamo trpeče delavce, ki so se odločili za delo v tujini, samozadovoljnega sindikalista in hladne Nemce, ki štejejo, pregledujejo, štejejo. Doživimo protislovnost tega podviga s Specialnimi vlaki in pri tem, ko gledamo, se odločamo, češ — tukaj bo treba nekaj resnega ukreniti. — Prav tako nas angažira kratki film, ki prikazuje pod naslovom Nekoč je bil most, tisti slavni most, ki je pri snemanju spektakla Bitka na Neretvi moral pasti v vodo: prebivalci iz tistih krajev so hudi, ker so pozabile nanje in na most tako ekipa kot druge

oblasti, ki so se sporazumno z njimi odločili za veliko in slikovito dejanje. — V filmu Odhajanje kavbojev doživljamo naslednjo krizo filma pri nas tako, da v sceneriji ameriške vasi na divjem zahodu, ki je ostala prazna in neizkoriščena nekje nad Dubrovnikom v zaledju, prikazujejo brezposelni kaskaderji za turiste svoje spretnosti. Tu se film (kakor tudi vsa naša družba) ogleduje v izkrivljenem zrcalu z mešanico čustev, ki jo je težko popisati. Še najbolj varno in varčno bo, če se nad vsem tem nasmehujemo. V filmu Pomirjanje krvi gledamo, kako se peščica ljudi trudi, da bi ustavila neusmiljeno maščevalno prelivanje krvi v soglasju s starim, krutim zakonom. Toda film mora v tem ko sledi spočetka temu poskusu, posvetiti svojo pozornost posledicam novega maščevalnega uboja, ki se zgodi med samim snemanjem.

Poleg nekaterih omenjenih je še vrsta filmov posvečena tako imenovani družbenokritični tematiki, med njimi tudi bosenski, ki v njem pogledamo s kamero za lepo naslikane panoje, pripravljene, da zakrijejo očem v prazničnem sprevodu pogled na neurejene predele človeških bivališč (Fasade). V vrsto takih filmov sodi tudi slovenski film Dve koračnici, prva, vesela, ob kateri smo odpirali politične objekte in fabrike in druga, žalostna, ob kateri moramo mnoge med njimi zapirati. Tudi slovenski kratki film z naslovom Slavica exception se s trpko kritično mislijo zazre v početje dekleta, ki se slači vsak večer pred barsko publiko, prihranke pa nosi v banko in odondot v novo hišo, ki si jo gradi za leta, ko se bo lahko prekvalificirala za tajnico. V tej Slavici sem nenadoma zagledal črte, podobne črtam usode slovenskih filmarjev, svobodnih delavcev, ki se slačijo sicer samo duševno, toda za precej manjši zaslužek in predvsem veliko bolj neredno ter brez gradnje hiše in brez sanj o kakem drugem poklicu, v varni bližini direktorjev.

3

Narodnostna struktura naše družbe zagotavlja neskončno pestrost tematike in prijemov v domači filmski proizvodnji: morda se ni še nikoli doslej pokazala mojim očem rana, ki jo je zarezala v telo naše družbe organizirana ali neorganizirana migracija jugoslovanskega prebivalstva s hribov v doline, iz dolin proti industrijskim središčem, od vsepovsod proti državnim mejam na severu. Majhna vaška prireditev je naslov hrvatskega filma, posnetega v neki medjimurski vasi, torej na obrobju slovenskega življenjskega prostora. Kaj vidimo: po nekaj pevskih nastopih, neke vrste tekmovanju za najboljšo pepevko, vidimo vaška dekleta v kopalnih oblekah, kako izza kulis s številkami v nerodno visečih rokah prihajajo na oder pred oči strokovne žirije in radovedne publike. Tako doživimo »migracijo« ali bolje — prodor amerikanizirane, potrošniško navdihnjene civilizacije, ki pljuska prek našega življenjskega prostora, v sredino, kjer deluje naravnost v poraznem disakordu. Morda je porazno nepopolna tudi moja metafora — disakord, v času, ko so se naša ušesa skoroda privadila vsake vrste zvočnim sestavom, ritmom, barvam in gmotam, četudi te nove zvočne snovi, ali denimo muzike, niso vzljubila.

Ta film smo globoko doživeli bodisi tako, kot da bi se presenečeni pogledali v zrcalo in se nad seboj nasmehnili, ali pa tako, da smo se smejali tem, ki smo jih gledali, pri tem pa nismo opazili, da smo na platnu pravzaprav mi sami. Mala vaška prireditev se odvija pred nami lagodno, točke se vrstijo lepo druga za drugo, le vmes tu pa tam zaslišimo staro narodno muziko in vidimo, v kako skladnih gibih zaplešejo vaščani svoje narodno kolo. Film je slaščica za etnologa in antropologa. Nadejam se, da bo znal kak filmar nekoč zadeti in zajeti tudi etnološki značaj in posebnosti naših festivalov in masovnih politič-

nih in drugih prireditev (s filmskimi vred).

Mnogi filmi so posvečeni starejšim ljudem, tem v samotah zavetišč in domov, in tistim, ki samujejo na svojih zapuščenih domačijah. Pretresljive slike iz teh filmov se vežejo na proces, ki sem ga omenil v prejšnjem odstavku. Posebno sta mi ostala v spominu tista dva vitalna starca pod velikim mostom v zagrebškem predmestju, ki živita v podrtijah iz pločevine in kartonov, iz starih avtomobilskih in drugih karoserij, v slikovitem in svobodnem popartističnem svetu svoje plemenite osamljenosti, ki prezira civilizacijo in meče časopise v zrak, naj jih prebere veter.

Neki mlad srbski režiser je v pretresljivem barvnem filmu rekonstruiral staro obredje, ko človeška skupnost odnese iz vasi proti planini starca, ki ne more skupnosti več koristiti s svojim delom in ga tamkaj s kamenjem pobije do smrti in izpostavi (Legenda o laputu).

4

Namesto da bi še in še omenjal in popisoval s strnjenimi bolj ali manj pravičnimi in duhovitimi izrazi številne pozornosti in ocene vredne vsebine in trenutke in rešitve, naj opozorim na nekaj oblikovalnih novosti ali — če hočete — razvad, ki so prevladovala na tem festivalu. Prva: kinestetični učinek poskušajo dosežati nekateri avtorji tako, da kamero postavijo na določeno, ponavadi dobro izbrano mesto in odonod zatem snemajo (na kamero) vse mogoče prizore. Mislijo si: čemu bi begali s kamero po belem svetu, ko pa se naš planet sam od sebe vrti okoli svoje osi, plavajoč po brezbrežnem vesolju. Spremembe so tu, le človeško oko in notranje še posebej — zanje otopeva.

Druga: mnogi ustvarjalci radi uporabljajo, pa tudi preveč izrabljajo, širokokotno optiko (16 in celo 9 mm), pri kateri doživljamo svet v zelo spremenjeni optični sliki. Vidno polje je mno-

go širše in strukturno precej drugačno, kot pa nam ga kažejo naše oči in drugi čuti. S tem nam ustvarjalci nemara želijo povedati: subjektivnosti se ne moremo izogniti, stilizacija je neizbežna, svet je in ostane nerazumljiv in skrivnosten. Sprijaznimo se že s tem.

Tretja: Vse dolžine so dovoljene, samo da se izraziš. Pojavljali so se tudi morilci, ki so pripovedovali na dolgo in široko, namesto strnjeno in globoko, kar bi bilo v korist tudi meni in v skladu z željo urednika Cirila Zlobca. Toda on je Zlobec.

5

Preden za sklep na kratko poudarim misel enega izmed najboljših risanih filmov zagrebške šole, naj povem: tudi Makedonci so sodelovali na tem festivalu, to pot prvič s samostojnim risanim filmom, v tako imenovani peti kategoriji so vključili v festivalski program filme ekonomske propagande. Z odlično posnetim delom se je uvrstil med avtorje enega izrazito propagandnih filmov tudi naš oskarjevec Dušan Vukotić.

Pred glavno festivalsko dvorano so prodajali bogato kolekcijo brošur, revij, knjig in drugih tiskov, posvečenih muzi filma. Slovenci smo se ob tem pultu počutili uboge glede svoje tovrstne založniške dejavnosti, zato smo pridno kupovali. Prelital sem izredno slikovito in tehtno pisano knjigo Vladimira Petrića, *Osma sila* (televizija).

Omenjal sem zelo malo imen, skoraj nobenega avtorja, čeprav bi spričo svojih tehtnih in tudi mojstrskih del to nedvomno zaslužili. Toda ostanimo pri cvetovih, ki jim ne vemo imena, smo pa vedno pripravljeni občudovati lepoto njihovega dela in ustvarjanja. V filmu ZBIRALEC leta nad prostranim cvetočim travnikom življenja prekrasen metulj. Naš metuljar ga opazuje in umira od občudovanja. Iz bogate zakladnice z nagačenimi metulji potegne metuljnico in se požeze za lepim, še

nevidnim metuljem v pokrajino. Mnogokrat zamahne zama. In ko zamahne posebno odločno, tako da pomislimo, zdaj ga je pa ujel — takrat metuljarju zdrsne in pade. Metulj Lepotec zakroži po zraku nad metuljarjem in na mah sproži proti njemu svoje dolgo želo in ga nabode. Lepi Metulj namreč zbira ljudi. V njegovem brlogu zagledamo veličastno razstavo nagačenih in prebodenih primerkov človeškega rodu. Zbiralec je bil izbran.

V začetku razmišljanja smo govorili o rožah in čebelici. Toda prikazal se je lovsko razpoloženi metulj. In zopet smo pri starem, skrivnostnem vprašanju: kdo je lovec in kdo je plen?

France Kosmač

VREDNOST ZNANJA

Iz časopisa Delo z dne 17. marca 1972 povzemamo pisanje sarajevskega Oslobođenja, češ »da se da visokošolsko diplomu dobiti, kadar kdo hoče in kakor hoče — samo če ima denar. Ta umazana kupčija se je že tako razmahnila, da je ogrozila mnoge stoletne pridobitve izobraževanja in grozi razvrednotiti vse, kar je v šolstvu lepega in pomembnega. Da bi bila nesreča še večja, so dejavniki teh kupčij ravno ustanove in posamezniki, ki jim je družba namenila odgovorno vlogo pri vzgoji in izobraževanju mladine — visokošolske ustanove, delavske in ljudske univerze, profesorji . . ., seveda ne vsi.« To, o čemer piše Oslobođenje in za njim Delo, ni več »nobena skrivnost (podčrtal J. Š.).

O taki vrsti kupčevanja smo že dostikrat slišali in brali, vendar smo ga lepo uvrstili med druge korupcijske zadeve, zmigali smo z rameni, češ da se tu ne da kaj dosti pomagati, vsa ta korupcija da se je pač že preveč razpasla in kogar bodo ujeli, bo seveda kaznovan, mnogi pa bodo tudi brez